

OSMANLI MEBUSLARININ AVRUPA SEYAHATI (1909)

EUROPE JOURNEY OF OTTOMAN MEMBERS OF PALIAMENT

Yrd. Doç. Dr. Ahmet Ali GAZEL*

Sacit UĞUZ**

Osmanlı Mebusan Meclisi'nden 17 mebus¹ 2 Temmuz 1909 tarihinde İngiliz Hükümeti'nin daveti üzerine Londra'ya gitmek üzere İstanbul'dan vapurla hareket ettiler. Önce İzmir'e, ardından Yunanistan'ın Pire Kasabası'na ve muhtelif Akdeniz liman şehirlerine uğrayan Osmanlı parlamento heyeti, Paris'te birkaç gün kaldıktan sonra, önceden planlandığı gibi 17 Temmuz'da Londra'ya vardılar. Peki niçin böyle bir gezi düzenlendi, İngilizler niçin Osmanlı mebuslarını ülkelerine davet ettiler, orada nasıl karşılandılar, kaldıkları süre içerisinde neler yaptılar, kimlerle görüştüler? Bütün bu soruların cevaplarını çeşitli kaynaklarda, özellikle de o dönemin en önemli Osmanlı gazetelerinden birisi olan Ebüzziya Tevfik² Bey'in

* Afyon Kocatepe Üniversitesi, Eğitim Fakültesi

** Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Öğrencisi

¹ Seyahate katılan mebuslardan Edirne Mebusu Rıza Tevfik Bey daha sonra kaleme aldığı hatıratında İngiltere'ye giden mebusların sayısını 18 olarak belirtmektedir. Bk. Rıza Tevfik, *Biraz da Ben Konuşayım*, (Yayına Hazırlayan: Abdullah Uçman), İstanbul 1993, s.71.

² Ebüzziya Tevfik Bey, 10 Şubat 1849 tarihinde İstanbul'da doğdu. Düzenli bir öğrenim hayatı olmayan Ebüzziya Tevfik, gençlik yıllında Maliye Nezareti'nin çeşitli kurumlarında memur olarak çalıştı. Edebiyata olan ilgisi onu basın yayın dünyasının içine soktu. Namık Kemal ve Şinasi ile memuriyet yıllarında tanıştı. Bu sayede hem devlet memuriyeti görevini sürdürdü hem de çeşitli yayın organlarında imzasız yazılar yazmaya başladı. Böylece gazeteciliğe iyice ısınan Ebüzziya Tevfik, bir süre sonra

*Yeni Tasvir-i Efkâr*³ gazetesinde arayacağız. Çünkü o dönemde Antalya mebusu olan Ebüzziya Tevfik Bey de, bu seyahate katılan mebuslar arasındadır. Ebüzziya Tevfik Bey seyahat esnasında ve İngiltere’de kaldığı süre içerisinde edindiği izlenimleri ve gezi ile ilgili yaptığı değerlendirmeleri, gerek telgraflar ve gerekse mektuplarla sahibi olduğu gazeteye göndermiştir. Ayrıca gazetede, mebusların İngiltere seyahati ile ilgili Avrupa basınında çıkan yazılardan da iktibaslar yapılarak, seyahat hakkında çok yönlü yazılar yayımlanmıştır. Bu nedenle, seyahat hakkında bize en kapsamlı bilgileri *Yeni Tasvir-i Efkâr* gazetesi vermektedir.

Konuya girmeden önce sağlıklı değerlendirmeler yapabilmek için o dönemdeki siyasî havayı kısaca hatırlatmakta fayda var. Bilindiği üzere, XIX.

kendine ait matbaayı da hizmete soktu. Bu matbaada *İbret, Hadika, Sirac, Le Courier d'Orient* ve *Yeni Tasvir-i Efkâr* gibi gazeteler ile *Cüzdân, Muharrir, Mecmua-i Ebüzziya* gibi dergileri bizzat neşrederek dönemin basın yayın hayatında önemli bir yer sahibi oldu. Ayrıca birçok edebi eserler, kitaplar, yıllık ve takvimler de yayınladı. Rejime muhalif tutumu ve yazılarından dolayı birçok defa sürgün edildi. Sürgünde de yazılarına devam eden Ebüzziya Tevfik Bey 1908 ihtilalinden sonra Konya sürgününden İstanbul’a dönünce yapılan seçimler neticesinde Antalya mebusu olarak parlamentoya girdi. 1909’da *Yeni Tasvir-i Efkâr* gazetesini çıkardı. Ancak bu dönemden sonra da rahat gazetecilik yapamadı ve gazetesi ve matbaası kapatıldı. Hükümeti izni ile daha sonra tekrar açılan matbaada yeniden yayına başlayan *Tasvir-i Efkâr*’da son makalesini 27 Ocak 1913’te yazan Ebüzziya Tevfik Bey aynı gün vefat etti. Ebüzziya Tevfik Bey’in hayatı ve edebi kişiliği hakkında daha geniş bilgi için bk. Alim GÜR, *Ebüzziya Tevfik, Hayatı; Dil, Basın Yayın ve Matbaacılığa Katkıları*, Ankara 1998.

³ *Tasvir-i Efkâr* gazetesi Şinasi tarafından 1862’den itibaren çıkarılmaya başlanmış, 1865’te Şinasi Avrupa’ya gidince gazeteyi Namık Kemal devralmıştır. 1867’de Namık Kemal de Avrupa’ya gidince gazete, bir süre Recaizâde Mahmut Ekrem tarafından idare edildi. 500 sayı çıktıktan sonra kapanan gazete 1909 yılında Ebüzziya Tevfik Bey tarafından *Yeni Tasvir-i Efkâr* adıyla tekrar neşredilmeye başlandı. Rakiplerine oranla iki misli fiyata satılmasına rağmen tirajı en yüksek gazete oldu. Bir süre sonra tekrar kapanan gazete değişik isimler altında Ebüzziya’nın oğulları tarafından 1924 yılına kadar yayın hayatını sürdürdü.

yüzyıl Osmanlı Devleti açısından buhranlarla dolu bir dönemdir. Osmanlı Devleti bu dönemde başta Rusya olmak üzere, Fransa ve İngiltere gibi güçlü devletlerle savaşlar yapmış ve bunların kıskırttıkları isyanları bastırmaya çalışmıştır. Ancak ne savaşlarda başarılı olmuş ve ne de kendine bağlı milletlerin bağımsızlıklarını kazanmalarını önleyebilmiştir. Bu başarısızlıkların temel nedeni olarak da Osmanlı'nın Avrupa devletleri karşısında hem ilmi, hem de askerî açıdan geri kalması gösterilmektedir. Bunun farkında olan Osmanlı devlet adamları XVIII. yüzyılın başlarından itibaren Osmanlı Devleti'nde bir dizi ıslahat hareketlerine girişmişlerdir.

Öncelikle askerî alanda başlayan bu yenilikler, batı tarzında çeşitli okulların açılmasıyla eğitim alanına, Tanzimat ve Islahat Fermanlarıyla da toplumsal alana sıçramıştır. Bu yenilikler çeşitli alanlarda kapsamını genişleterek Osmanlı Devleti yıkılıncaya kadar yapılmaya devam etmiştir.⁴ Bu arada 1789 Fransız İhtilali'nin bir neticesi olarak Avrupa'da yaygınlaşmaya başlayan ve hükümdarın yetkilerini sınırlandırarak halka devlet yönetiminde söz sahibi olma hakkını veren parlamenter rejim uygulamaları Osmanlı aydınları arasında da yayılmaya ve benimsenmeye başlamıştı. Özellikle Genç Osmanlılar Cemiyeti, Fransız İhtilali'nden sonra ortaya çıkan milliyetçilik akımının vereceği zararlardan Osmanlı Devleti'ni en az zararlı çıkarmanın yolunun meşrutiyet rejimi olduğunu savunuyordu.

Genç Osmanlıların çalışmaları ve zorlamaları sonucu Osmanlı Devleti, 1876 yılında tahta çıkan II. Abdülhamit ile birlikte meşrutî yönetime geçmiştir. Ancak oluşturulan yeni yönetim örgütlenmesi ve kurulan meclisin o dönemde içinde bulunulan siyasî durum karşısında Osmanlı İmparatorluğu'nun geleceğini tehlikeye düşürdüğünü gören Sultan Abdülhamit, 1878'de parlamentoyu feshederek meclisi dağıttı. Bu tarihten sonra Sultan Abdülhamit'in, devleti içten ve dıştan parçalamak isteyen çeşitli unsurlara karşı uyguladığı otoriter rejim, ülke siyasetinde 30 yıl süreyle egemen olmuştur. Sultan Abdülhamit'in saltanatı sırasında bazı devlet adamları ve fikir adamlarının, sultanın bu otoriter rejimine karşı cephe aldıkları ve

⁴ Rifat UÇAROL, *Siyasi Tarih (1789-1994)*, İstanbul 1995, s. 105,180,208.

meşrutiyeti yeniden ilan ettirmek için içte ve dışta propagandalar yaptıkları görülür.⁵

Meşrutiyet yönetimini geri getirmek için çalışan en ateşli taraftarlar ise İttihat ve Terakki Cemiyeti üyeleri idi. 1889 yılında askerî tıp öğrencileri tarafında İstanbul'da gizli bir örgüt olarak kurulan bu cemiyet, kısa sürede birçok taraftar toplayarak etkisini artırdı. Yurt içinde olduğu kadar, hükümet baskısı ile yurt dışına giden üyeleri sayesinde çeşitli Avrupa şehirlerinde, özellikle de Paris'te faaliyetlerini sürdürdü. Bu arada cemiyet, Selanik ve Manastır taraflarında birçok taraftar toplamış, Osmanlı ordusunda görevli subayların da katılımıyla askerî bir güç haline de gelmişti.⁶

İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin baskıları, ekonomik bunalımlar, milliyetçilik fikrine dayalı isyanların Balkanlarda tekrar alevlenmesi gibi nedenlerle Sultan Abdülhamit, 24 Temmuz 1908 tarihinde Meşrutiyeti yeniden ilan etti. 13 Nisan 1909 tarihinde meydana gelen 31 Mart Olayı ile de Sultan Abdülhamit tahttan indirilerek yerine V. Mehmet Reşat geçirildi. Yazımıza konu olan mebuslarımızın İngiltere seyahati de II. Meşrutiyetin ilanından hemen sonra gerçekleşmiştir.⁷

Şüphesiz devlet adamlarının yaptıkları dış geziler, bir ülkenin dış siyasetinin belirlenmesinde önemli rol oynar. Bu durum özellikle XIX. yüzyıldan bu yana önemini arttırarak devam ede gelmektedir. Avrupa'da XVII. yüzyıldan beri meydana gelen gelişmelerin yeterince takip edilememesinin ve Osmanlı'da uygulanamamasının temel nedenlerinden birisi de budur. Bu durumun farkında olan Osmanlı devlet adamları, meşrutiyetin ilanından sonra mebuslarımızın yaptıkları bu seyahati, yeni Osmanlı yönetiminin tanıtılması ve Avrupa'da oluşacak olan izlenimlerin takip edilmesi açısından oldukça gerekli görüyorlardı. Bu konuda

⁵ UÇAROL, *age.*, s. 332-336.

⁶ Daha geniş bilgi için bk. Sina AKŞİN, *Jön Türkler ve İttihat ve Terakki*, İstanbul 1982.

⁷ UÇAROL, *age.*, s.402.

dönemin önemli kalemlerinden biri olan Süleyman Nazif⁸ *Yeni Tasvir-i Efkâr* gazetesinde yayınlanan makalesinde “*Padişah-ı Osmaniyenin cülûsunu hükümdârâna tebliğ etmek memuriyetiyle birkaç heyet-i mahsûsanın Avrupa'ya geşt-ü güzâr ettiği bir zamanda, hükümet-i milliyenin takarrürünü Avrupa'ya fiilen haber verecek bir heyet-i güzîdenin azimetini herkes takdir eder*” diyerek, mebusların İngiltere başta olmak üzere diğer bazı Avrupa devletlerini ziyaretlerinde, Osmanlı Devleti'nin yeni yönetimi olan meşrutiyeti bu devletlere tanıtmaya amacında olduklarını belirtmektedir.⁹

Osmanlı Devleti'nde Meşrutiyetin ilanı, hâliyle birçok alanda köklü reformları da beraberinde getirmişti. Zaten meşrutiyetin kendisi, başlı başına yapılan en büyük reformdu. Bu doğrultuda devlet adamları uygulayacakları yeni siyaseti belirlediler. Devleti, içinde bulunduğu kötü durumdan kurtarmak için, öncelikle dünya siyaset arenasındaki yerini kuvvetlendirmek lazımdı. Osmanlı Devleti bu arenada yalnız kaldığı takdirde dağılması kaçınılmazdı. Bu nedendir ki, yıllardan beri küçük Balkan Devletlerine karşı bile, haklı olmasına rağmen haksız pozisyonuna düşürülmüş ve siyasî olarak hiç bir mukavemette bulunamamıştı. Dolayısıyla Osmanlı Devleti mutlaka güçlü devletlerle ilişkilerini geliştirmek, ittifaklar yapmak ve kendi siyasetine uygun bir güçler dengesi oluşturmak zorundaydı. Osmanlı Devleti artık Avrupalılar nezdinde yüzü batıya dönük, işbirliğine açık bir devlet imajı çizmeliydi.

Devlet adamları, parlamenterlerin yapacağı bu tür gezi ve seyahatlerle Avrupa'da yıllardan beri Osmanlı Devleti aleyhinde oluşan havayı değiştirmek istiyordu. İngilizler Osmanlı Devleti adamlarına bu düşüncelerini gerçekleştirme fırsatını verdi ve Osmanlı parlamento heyetini ülkelerine davet ettiler.¹⁰ Şüphesiz İngilizler de kendi çıkarları doğrultusunda bu daveti yapmışlardı. İngiliz

⁸ Ebüzziya Tefvik Bey, *Yeni Tasvir-i Efkâr* gazetesini Süleyman Nazif ile beraber çıkarmıştır.

⁹ *Yeni Tasvir-i Efkâr (YTE)*, 1 Temmuz 1909.

¹⁰ *Meclis-i Mebûsan Zabıt Cerîdesi (MMZC)*, Devre:1, İctima Senesi:1, İnikat:104, V, s.99.

siyasetçiler, yeni işbaşına gelen Osmanlı hükümetinin sempatisini kazanmak ve bu sayede İngiltere'nin Ortadoğu siyasetinde Osmanlı engelini daha kolay aşmak amacıylaydılar.

Bu seyahate İttihatçılar da büyük önem veriyorlardı. Önde gelen İttihatçılardan Hüseyin Cahit, sahibi olduğu *Tanin*'de yazdığı makalesinde seyahatin, Avrupalıların gözündeki Genç Türk imajı açısından önemli olduğunu belirtiyordu. Ona göre Avrupalıların gözünde ihtilalci ve dünyanın en fena adamları olarak canlanan Genç Türk imajı, bu heyetin ziyaretiyle ortadan kaldırılacaktı.¹¹

Bu doğrultuda Osmanlı heyeti İngiltere'ye vardığında oldukça iyi karşılanmıştı. Sırf onları karşılamak, gezi programlarını yapmak ve heyete eşlik etmek amacıyla İngiliz hükümeti tarafından önceden bir komisyon teşkil edilmişti. İngiltere'de kaldığı süre içerisinde Osmanlı heyeti onuruna büyük davetler verilmiş, ziyafetler düzenlenmiştir. Başta Kral VII. Edward olmak üzere birçok devlet adamı tarafından kabul edilmiş ve çeşitli konularda görüşme fırsatı bulmuşlardır.¹² İngilizlerin bu şekilde davranmalarının amacı şüphesiz ki yukarıda da bahsettiğimiz üzere yüzü batıya dönük olan yeni Osmanlı hükümetinin güvenini sağlamak ve Ortadoğu'daki politikaları bakımından diğer Avrupa devletlerine karşı avantaj kazanmaktır.

1-Mebuslarımızın İstanbul'dan Ayrılışı ve Londra'ya Kadar Olan Yolculukları

Mebuslarımızın İngiltere seyahati, Mebûsan Meclisi'nin 2 Temmuz 1909 tarihli oturumunda ele alınmış ve çeşitli tartışmalardan sonra seyahate katılacak olanların izinli sayılmaları kararlaştırılmıştır. Meclis tarafından görevlendirilen bir grup milletvekili tarafından uğurlanan mebuslarımız bir Fransız kumpanyasına ait vapurla aynı gün saat ikide yola çıkmıştır.¹³ Seyahate önceden belirlenen 17 mebus

¹¹ Hüseyin Cahit, "Yeni Dahiliye Nazırı", *Tanin*, 338, 29 Temmuz 1335.

¹² P. Philip GRAVES, *İngilizler ve Türkler, Osmanlı'dan Günümüze Türk-İngiliz İlişkileri (1789-1939)*, (Çev:Yılmaz TEZKAN), Ankara 1999, s.94.

¹³ MMZC, Devre:1, İctima Senesi:1, İnikat:104, V, s.99.

katılmıştır. Bu mebusların isimleri ve seçim bölgeleri şunlardır: Birinci Reis Vekili Talat Bey (Edirne), Süleyman el-Bustânî Efendi (Beyrut), Doktor Rıza Tevfik Bey (Edirne), Ebüzziya Tevfik Bey (Antalya), İsmail Hakkı Bey (Bağdat), Sason Efendi (Bağdat), Mithat Bey (Siroz), Hulusi Bey (Trablusşam), Kasım Zeynel Efendi (Cidde), Mahmut Ali Efendi (Kerkük), Abdullah Efendi (Aydın), Rüşdi Efendi (Şam), Nesim Masilyah Efendi (Aydın), Dimitriyoviç Efendi (Manastır), Ruhi el-Halidî Efendi (Kudüs), Fazıl Arif Efendi (Amasya), Mustafa Arif Efendi (Kırkkilise).¹⁴

İzmir'e gelen mebuslar, İttihat ve Terakki Cemiyeti üyeleri tarafından karşılandılar ve ardından Kramer Palas'a yerleştiler.¹⁵ Burada İttihat ve Terakki Cemiyeti tarafından kendileri şerefine verilen ziyafetten sonra hep birlikte hükümet dairesine giderek, vali ve kumandan paşaları ziyaret ettiler. Ziyaretin ardından mebuslar İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne mensup şehir kulübüne de uğramayı ihmal etmediler. Heyet, ertesi gün saat altıya kadar şehirde kaldıktan sonra, hükümet erkânı, askerî erkân ve kalabalık bir halk topluluğu tarafından İzmir'den uğurlandılar.¹⁶

Mebuslar 4 Temmuz günü saat 14.00'de Yunanistan'ın Pire Kasabası'na ulaştılar. Ebüzziya Tevfik Bey buradan gazetesine gönderdiği mektubunda; limana geldikten sonra karaya çıkıp çıkmama hususunda tereddüt yaşadıklarını, çıktıkları takdirde limanda toplanan halkın özellikle de Giritlilerin çeşitli tahkirlerde bulunmalarından çekindiklerini belirtmektedir. Ancak karaya çıktıkları zaman Yunan halkı tarafından gayet zarif bir şekilde karşılandıklarını, özellikle İstanbul'dan göçüp gelen Rumların kendileriyle Türkçe konuşarak hizmet etmeye çalıştıklarını ve şehrin görülmeye değer yerlerini gezdirmek için tekliflerde bulduklarından bahsetmektedir. Pire'nin gayet müreffeh, caddeleri asfalt, meydanları geniş, evleri muntazam bir şehir olduğunu yazan Ebüzziya Tevfik Bey, bunun yanında Pire'den Atina'ya şimendifer hattı bulunduğunu ve iki şehrin

¹⁴ *Times* gazetesinden aktaran *YTE*, 11 Temmuz 1909.

¹⁵ "Sahib-i İmtiyazımızın Mektubu", *YTE*, 6 Temmuz 1909.

¹⁶ *Ahenk* gazetesinden aktaran *YTE*, 6 Temmuz 1909.

arasının on sekiz dakika mesafede olduğunu belirtmektedir. Mebuslar buradan trenle Atina'ya geçerek öncelikle sefarethaneyi ziyaret ettiler. Sefir Nabi Bey tarafından, Grand Britanya adlı lüks otelde verilen öğle ziyafetinin ardından mebuslarımız şehri gezmeye çıktılar. Atina'nın önemli tarihi mekanlarını gezdikten sonra aynı gün saat 17.00'de Atina'dan ayrıldılar.¹⁷ Ebüzziya Tevfik Bey Atina hakkında ise; İyonik ve dorik tarzı mimariyle yapılmış birçok bina, müzeler, darülfünûnlar ve hatta bir de akademinin olduğunu, caddelerinin boydan boya ağaçlarla süslenmiş olduğunu, ayrıca bahçelerin de şehre letafet kattığını belirtmektedir. Ebüzziya Tevfik Bey mektubunda ayrıca; ahalinin oldukça tertipli olduğundan bahisle *"Hatta diyebilirim ki bizim hemşehrilerimiz olan İstanbul Rumları iktisab-ı terbiye için biraz bu şehri ziyaret etseler haklarında hayırlı olurdu"* diyerek İstanbul Rumlar hakkında serzenişte bulunmaktadır.¹⁸

Osmanlı Mebuslarını taşıyan vapur, Pire'den 4 Temmuz akşamı ayrılarak 6 Temmuz 1909 Salı günü öğleden önce saat 11.00'de Sicilya'da bulunan Katanya'ya vardı. Burada sihiye dairesinden gelen bir doktor karaya çıkmak isteyenlerin kontrolden geçmeleri gerektiğini bildirdi. Çünkü vapur ve içindekiler doğudan geliyordu ve onlara göre veba, kolera gibi hastalıkların da merkezi doğuydu. Ancak doktor karaya çıkacak olanları yalnızca şöylece bir temaşa ederek vapurdan ayrılmasına izin vermiştir. Karaya çıktıktan sonra mebuslarımıza turist rehberlerinden biri yaklaşarak şehrin görülmeye değer yerlerini gezdirebileceğini söylemiş ve heyeti iki bin senelik bir amfi tiyatroya götürerek gezdirmiştir. O zamana kadar yurt dışına çıkmayıp da ilk defa Avrupa'ya gelen Osmanlı Mebusan Meclisi üyeleri iki gün önce Atina ve Pire'yi şimdi de Katanya'yı görünce şehirlerin düzenine ve halkın yaşamına hayran kalmışlardır. Hatta içlerinden en mutaassıp olanlardan biri *"Her sene-i tatiliyemizde refikamızdan on onbeş zatı mutlaka Avrupa seyahati ile mükellef tutmalıyız. Buraların intizam-ı ahvali ve eshab-ı umranı ra'yel-ayn görülmedikçe bizce imar-ı mülki mucip olabilecek vesait hakkıyla takdir edilemeyeceği için tatbik de kabil olamayacaktır"* diyerek

¹⁷ "Sahib-i İmtiyazımızın Mektubu", YTE, 16 Temmuz 1909.

¹⁸ "Sahib-i İmtiyazımızın Mektubu", YTE, 10 Temmuz 1909.

hayranlığını dile getirmiş ve Osmanlı mebuslarının mutlaka Avrupa şehirlerini görmeleri gerektiğini belirtmiştir. Heyet bu kısa gezinin ardından bir süre istirahat edip vapura dönmüştür. Saat 17.00'de hareket ederek limandan ayrılan vapur o gece şiddetli bir fırtınaya yakalanmış, sabaha kadar devam eden bu fırtınanın ardından ertesi gün sabah Napoli'ye güç bela ulaşabilmiştir. Mebuslarımız yanlarında gelen rehberlerden biriyle adam başı yirmişer franga anlaşarak tarihî Pompei şehrini gezmek üzere rıhtıma çıkmışlar ve arabalara binerek bu şehre gitmişlerdir.¹⁹ Ertesi gün Napoli'den ayrılan mebuslarımız 9 Temmuz 1909 günü Marsilya'ya ulaşmıştır.²⁰ Şiddetli fırtına nedeniyle gemi limana hemen girememiş iki römorkörün kılavuzluğunda iskeleye yanaşabilmiş ve yolcular ancak iki buçuk saat sonra karaya ayak basabilmişlerdir. Burada mebuslarımızı Başkonsolos Ziya Bey ile Marsilya Valisi karşılamıştır. Şehre gelen Osmanlı parlamento heyeti içerisinde daha önce Avrupa'yı görmeyen mebuslar, bir Fransız liman kenti olan Marsilya'ya hayran olmuşlar ve bu modern ve gelişmiş şehri hayranlıkla gezmişlerdir. Mebuslarımız ertesi gün (10 Temmuz)'da şehirden ayrılarak Paris'e doğru yola çıkmışlardır.²¹

Osmanlı Mebûsan Heyeti 11 Temmuz 1909 günü saat 11.00'de Paris'e vardı. Burada Osmanlı Devleti'nin Paris Sefiri Naum Paşa ve bütün sefaret erkânı tarafından karşılandılar ve ardından sefârethaneyi ziyaret ettiler.²²

Heyet 12 Temmuz sabahı, Fransız Hariciye Nazırı Mösyö Pishon tarafından kabul edildi. Ardından mebuslarımız Mösyö Pishon ile birlikte Şark Muhibleri Cemiyeti tarafından kendileri için verilen ziyafete katıldılar. Mösyö Pishon burada yaptığı konuşmada; Türkiye ile Fransa arasında bir menfaat birliğinin mevcut olduğu ve Fransa'nın daima Türkiye'nin yanında olacağını belirtmiştir. Sefir Naum Paşa da buna mukabil bir teşekkür konuşması yapmıştır.²³

¹⁹ "Sahib-i İmtiyazımızın Mektubu", *YTE*, 18 Temmuz 1909.

²⁰ *YTE*, 11 Temmuz 1909.

²¹ *YTE*, 18 Temmuz 1909.

²² *YTE*, 13 Temmuz 1909.

²³ *YTE*, 14 Temmuz 1909.

Fransız Parlamentosu heyeti tarafından 13 Temmuz'da Osmanlı mebusları için tertip edilen yemekte, Fransız siyaset adamlarının ve hükümet üyelerinin birçoğu hazır bulunmuştur. Yemekte yapılan konuşmalarda; "*inkılab-ı Osmaniye*" ve bu inkılabı yapanlardan övgüyle bahsedilmiştir. Fransız Hariciye Nazırı Mösyö Pishon yaptığı konuşmada ikili iyi ilişkilerden bahsettikten sonra, "*İnkılab-ı Osmanî Fransa İhtilâl-i kebîrinin mahsulüdür*" diyerek meşrutiyetin ilanını, Fransız İhtilâli'nin Osmanlı Devleti üzerindeki etkilerinin olumlu bir neticesi olarak değerlendirmiştir. Yine konuşmalarda Osmanlı Hükümeti'nin bir daha meşrutiyet öncesi hataya düşmemesi ve bunun için de hürriyet fikrinin halk arasında yayılması ve benimsetilmesinin gerekliliği vurgulanmıştır. Fransa'nın da Türkiye'nin ilerlemesi ve gelişmesi hususunda daima iyi niyetli davranacağı ve bir dost olarak Türkiye'nin yanında olacağı belirtilmiştir.²⁴

14 Temmuz'un Fransız İhtilâli'nin yıldönümü olması nedeniyle saat 8.00'de Longshang'da icra edilecek olan resmî geçide ve akşam saat 11.00'de de Fransa Meclis Başkanı Mösyö Brison tarafından verilecek ziyafete Osmanlı Mebûsan Heyeti de davet edildi. Mebuslarımız saat sekize çeyrek kala resmi geçitin icra edileceği Longshang'a varmış ve tribünde kendisine ayrılan yerlere oturarak, çeşitli sınıflardan 25 bin askerin icra ettiği resmî geçiti izlemişlerdir. Ebüzziya Tevfik Bey geçit töreni sırasında Fransız askerinin üniforma ve görünüşü olarak oldukça muntazam olduğunu, ancak eğitim ve nizam bakımından Almanya askerî kadar tatmin edici olmadığını bildirmektedir. Hatta yürüyüş sırasında saflar arasında dalgalanmalar olduğunu ve bu hâllerinin asker olmayanlar tarafından bile fark edilebildiğini belirtmektedir. Bu geçit törenine yürüyüş yapan askerlerin başlarının hemen üzerinden seyreden iki balon da katılmıştır. Fransızlar balonları bu kadar alçaktan belirli bir irtifada uçurarak onları istedikleri şekilde idare edebildiklerini göstermek istemişlerdi. Bu durum Fransızlar için önemli bir başarı olarak addediliyordu. Geçit töreni saat dokuz buçukta sona erdikten sonra mebuslarımız, Mösyö Brison tarafından verilen ziyafete katılmıştır.²⁵

²⁴ YTE, 15 Temmuz 1909.

²⁵ "Sahib-i İmtiyazımızın Mektubu", YTE, 20 Temmuz 1909.

Osmanlı Parlamento heyeti 17 Temmuz'da İngiltere'ye geçmek üzere feribotla Paris'ten ayrılmıştır.²⁶ Fransa'da gösterilen misafirperverlik için Osmanlı Mebûsan Meclisi Başkanlığı tarafından Fransız Parlamentosu'na bir teşekkür telgrafı çekilmiş, buna mukabil Fransa Parlamento Reisi Hanri Brison da Meclis-i Mebûsan Reisi Ahmet Rıza Bey'e iyi niyet ve dostluk telgrafı göndermiştir.²⁷

Bu arada İngiltere'ye gelecek olan Osmanlı Mebûsan Heyetini karşılamak ve en iyi şekilde ağırlamak için yapılacak işleri görüşmek üzere Londra'da Charlton Otelinde bir toplantı yapılmış ve "*Mebûsan-ı Osmânî'yi Karşılamak Komisyonu*" adıyla bir komisyon teşkil edilmiş, başkanlığına da Lord Ronaldshey getirilmişti.²⁸ Komisyon Osmanlı parlamento heyetinin İngiltere'de buldukları sürede takip edecekleri programı şu şekilde belirlemiştir:

17 Temmuz Cumartesi -Osmanlı heyetinin öğleden sonra Cheringcross İstasyonu'na gelmeleri.

18 Temmuz Pazar -Osmanlı heyetine Mr. Noel Baxton ile Mr. Maxwell'in eşlik edeceği bir öğle yemeği verilecektir.

19 Temmuz Pazartesi -Öğleden sonra saat birde Avam Kamarası'nda reis tarafından öğle ziyafeti verilecektir. Saat on beşte İngiltere Kralı Bakingham Sarayı'nda Osmanlı heyetini kabul edecek, saat on yedide de, Osmanlı Heyeti Londra Kontluğu Meclisi'nin misafiri sıfatıyla itfaiye taburlarını teftiş edecektir.

²⁶ "Sahib-i İmtiyazımızın Mektubu", YTE, 19 Temmuz 1909.

²⁷ MMZC. Devre: 1, İctima Senesi: 1, V, s.389. Fransa Parlamento Reisi Hanri Brison tarafından çekilen telgrafnamenin tam metni şöyledir. "*Meclis-i Mebûsân-ı Osmânî Reisi Ahmet Rıza Beyefendi'ye. Meclis-i Mebûsân-ı Osmânî'nin teşekkürâtını mutazammın olup, taraf-ı âlilerinden lütfen keşide buyurulan telgrafnameyi dün meclisimizin bidayet-i ictimâında kıraat eylemekle kesb-i bahtiyârî eyledim. Telgrafınız bütün Fransız Meclis-i Mebûsanı tarafından selamlandı ve Meclis-i Mebûsân-ı Osmânî'nin bu babdaki eser-i nezâketi, umum rüfekâmızın kulûbunu cidden müteessir etti. İki meclis-i millî hissiyâtının böyle bir suret-i şâdânide tecelli etmesine vesile olmuş olan bu ziyareten dolayı kendimizi şâyân-ı tebrik buluyoruz. Meclis-i Mebûsan Reisi Hanri Brison*".

²⁸ Times gazetesinden aktaran YTE, 11 Temmuz 1909.

20 Temmuz Salı –Donanmayı ziyaret ettikten sonra saat sekizde Cecil Otelinde umumi bir ziyafet verilecektir. Bu ziyafette Lord Onslov başkanlık ve Lord Curzon birinci hitabet vazifesini ifa edeceklerdir.

21 Temmuz Çarşamba –Avam Kamarası'nda saat on üçte Union Parliament'ın öğle ziyafeti. Yemek sırasında Lord Onslov, Leydi Senthelie, Mr. Strachey ve Lord Newton hazır bulunacaklardır.

22 Temmuz Perşembe –Saat on üçte hükümet tarafından Avam Kamarası'nda ziyafet verilecek ve Londra'da parlamento dairesi ziyaret edilecektir.

23 Temmuz Cuma –Öğleden sonra saat 12:45'te Londra Ticaret Odası tarafından Savoy Otelinde düzenlenecek resmi kabulün ardından Windsor kasrı ziyaret edilecek ve akşam saat sekizde Osmanlı Sefarethanesi'nde ziyafet verilecektir.

Eğer mebusların vakti müsait olursa Londra ziyaretini müteâkip İngiltere'nin çeşitli vilayetlerine de ziyaretler tertip edilecektir.²⁹

2- Mebuslarımız İngiltere'de

Osmanlı Mebûsan Heyeti 17 Temmuz günü saat on yedide, iki hafta süreyle kalacakları Londra'ya ulaşmıştır.³⁰ Burada karşılama komitesi tarafından görevlendirilen Mr. Massy ve sefaret erkânı tarafından çok samimi bir surette karşılanmışlardır.³¹

18 Temmuz'da heyetten altı kişi Maxwald adındaki bir gazeteci tarafından davet edildiler. Maxwald aslen İskoçyalı olan bir gazetecidir. *Daily Mail* gazetesi adına birçok savaşlarda bulunmuş ve muhabirlik yapmıştır. İngiltere'ye gelen Osmanlı Mebûsan Heyeti arasından Anadolu'da gezip gördüğü yerlerin mebuslarını davet etmişti. Davet genelinde ve yemekte Osmanlı heyeti için her ayrıntı düşünülmüş, hatta yemek mönüsü bile Arapça yazılmıştı. Bu durum davete katılan mebusların oldukça hoşuna gitmiştir. Yemekten sonra, önceden davet

²⁹ *Times* gazetesinden aktaran *YTE*, 20 Temmuz 1909.

³⁰ "Sahib-i İmtiyazımızın Mektubu", *YTE*, 20 Temmuz 1909.

³¹ "Sahib-i İmtiyazımızın Mektubu", *YTE*, 23 Temmuz 1909.

edilen değişik milletlerden ve mesleklerden kişiler misafir olarak Maxwald'ın evine gelmiş ve çeşitli meseleler hakkında geç saatlere kadar sohbet etmişlerdir.³²

Osmanlı Mebûsan Heyeti 19 Temmuz günü İngiltere Kralı VII. Edward tarafından kabul edildi. Kraliyet erkânının da hazır bulunduğu kabul sırasında Kral, Osmanlı mebuslarını görmekten duyduğu mutluluğu ifade eden bir konuşma yaptı.³³ Bu ziyaretten sonra Talat Bey Meclis-i Mebûsan'a, İngiltere Kralı tarafından kabul edildiklerini ve çok samimi bir surette karşılandıklarını bildiren bir telgraf göndermiştir. Bu telgraf okununca Meclis'te "Yaşasın İngiltere" sedaları yükselerek İngiltere lehine tezahüratlar yapılmıştır.³⁴

Mebuslarımız 20 Temmuz salı günü Times Nehri'nin Adriyatik Denizi'ne döküldüğü Manş Kanalı sahilindeki Southend Kasabası'nı ziyaret ettiler. Halk kasabalarını ilk defa ziyaret eden Osmanlı heyetini, çiçekler atarak ve alkışlayarak karşıladılar. Osmanlı Mebûsan Heyetinin geldiği zaman Manş Kanalı'nda 14 kıta kruvazör, 29 zırhlı, 2 ikinci dereceden zırhlı, 43 destroyer, 33 tane de tahtel-bahr (denizaltı) olmak üzere küçük büyük 121 adet savaş gemisi bulunmaktaydı.³⁵ Mebuslar bu nedenle donanmayı da gezme fırsatı buldular ve amiral gemisinde kendileri için verilen ziyafete icabet ettiler. İskeleyle yanaşan istimbotlarla beş dakikalık bir yolculuktan sonra Nielsen isimli amiral gemisine vardılar. Güverteye çıkar çıkmaz direğe Osmanlı bayrağı çekilerek, mebusların şahsında Osmanlı Hükümeti selamlanmıştı. Mızıkanın çaldığı Osmanlı ve İngiliz marşları eşliğinde yemek yenip kahveler içildikten sonra amiral, heyeti geminin alt katına indirmiş ve

³² "Sahib-i İmtiyazımızın Mektubu", *YTE*, 24 Temmuz 1909.

³³ *YTE*, 19 Temmuz 1909.

³⁴ *MMCZ*, İctima Senesi:1, İnikad:117, V, s.494

³⁵ İngiltere'nin diğer Avrupalı büyük devletlere göre donanma bakımından daha gelişmiş ve kuvvetli olduğu o dönemde bilinen bir gerçektir. Ancak bir süredir Almanya, deniz kuvvetlerine için bir hayli yatırım yapmış ve hala yapmaktaydı. Bu durum İngiltere'yi bir hayli endişelendirmişti. Bu nedenle İngiltere de deniz kuvvetlerine büyük bir yatırım yaparak yeni gemiler inşa etmiş ve mevcut gemilerini de yenilemişti. Bu yeni donanmayı halka göstermek için Manş Kanalı'nda demirlemişlerdi.

askerlere torpil manevraları icra ettirmiştir.³⁶ Aynı gün akşam mebuslarımız Londra'ya dönmüş ve Cecil Otel'de düzenlenen yemek davetine icabet etmişlerdir.³⁷ Davetliler toplam 300 kişidir. Ancak Londra eşrafından ve zenginlerinden 100 kişi daha birer lira ödeyerek Osmanlı mebuslarıyla aynı yemekte bulunmak için davete gelmişlerdi. Yemeğe Lord Onslov başkanlık etmekteydi. Yemek sırasında Lord Curzon tarafından Osmanlı Devleti'nin yeni yönetimini öven, devletin gelişmesini ve ilerlemesini teşvik eden bir konuşma yapıldı. Buna mukabil Süleyman el-Bustanî Efendi de gayet güzel bir konuşma yaparak herkesin takdirini kazanmıştır.³⁸

Mebuslarımız 21 Temmuz günü belediye başkanını ziyaret etmiştir. Aslında başkan Osmanlı heyetini iki gün önce davet etmişti. Fakat mebuslarımız iki gün önce başka bir davette buldukları için bu davete ancak o gün icabet edebilmişlerdi. Belediye başkanı heyeti ayakta karşılamış çay ve limonata ikramı ile birlikte meşrutiyetin ilanından duyduğu memnuniyeti dile getirmiş ve 31 Mart Olayı'nda Hareket Ordusu'nun göstermiş olduğu vatanperverliği tebrik eden kısa bir konuşma yapmıştır. Ardından memurlarına talimat vererek Belediye dairesini Osmanlı heyetine gezdirmelerini söylemiştir. Yarım saat süren bu ziyaretten sonra mebuslarımız, davetli buldukları parlamento dairesine gittiler. Burada Lord Onslov'un başkanlığında Lord Newton ile Lord Werdel'in de hazır bulunduğu bir ziyafet verildi. Lord Werdel, yaptığı konuşmada Osmanlıları siyasî başarılarından dolayı tebrik etmiştir. Buna mukabil Süleyman el-Bustanî Efendi tarafından

³⁶ "Sahib-i İmtiyazımızın Mektubu", *YTE*, 27 Temmuz 1909. Ebüzziya mektubunda torpil manevralarını icra eden askerlerin daha on dört on beş yaşlarında çocuklar olduğunu, bu çocukların küçük yaşlardan itibaren eğitildiğini ve İngiltere ordusunun bu çocuklarla birlikte büyüyüp geliştiğini yazmaktadır. Ayrıca bu çocukların gelecekte hepsinin birer amiral ve önemli birer kaptan olmaya aday olduğunu belirtmektedir.

³⁷ Cecil Otel mimari bakımından o dönemin en önemli yapılarından biridir. 2100 odası ve büyük bir salonu vardır ve müşterilerinin rahatı için her şey düşünülmüş olup her türlü konfor mevcuttur. Ayrıca otelde elektrik tertibatı da bulunmaktadır ve aydınlatması da zamanın şartlarına göre mükemmeldir.

³⁸ "Sahib-i İmtiyazımızın Mektubu", *YTE*, 30 Temmuz 1909.

İngilizce olarak fevkalade güzel bir konuşma yapılmış ve bu konuşma davetliler tarafından uzun süre alkışlanmıştır. Ardından parlamenterler kahve içmek üzere terasa çıkmıştır. Burada İngiliz basını tarafından mebuslarımıza büyük ilgi gösterilmiş ve defalarca fotoğrafları çekilmiştir. Kahveler içildikten sonra Osmanlı heyetine parlamento binası gezdirilmiştir.³⁹

Osmanlı heyeti şerefine 22 Temmuz'da İngiliz hükümeti tarafından bir çay ziyafeti düzenlendi. Bu ziyafette İngiltere Hariciye Nazırı Sir Edvard Grey yaptığı konuşmada İngiltere ve Osmanlı Devletleri arasındaki dostane bağların devam ettirilmesi ve sağlamlaştırılmasını istediklerini beyan eder. Ayrıca Sir Edvard, Osmanlı Devleti'nde meşrutiyetin ilanının İngiltere'de memnuniyetle karşılandığını belirtmiştir.

Mebuslarımız için 23 Temmuz'da da Londra Ticaret Odası tarafından Savoy Otelinde bir yemek daveti verildi. Yemekte Ticaret Odası Reisi Mr. Stanly Mashin yaptığı konuşmada, Türkiye'de meşrutiyetin ilanının İngiltere'de ve tüm Avrupa'da olumlu karşılandığını belirtir. Ayrıca İstanbul'a gelen İngiliz tüccar sayısının 1908 senesinde son beş seneye göre daha fazla olduğunu ve İngiltere ile Türkiye arasındaki ticaret hacminin yakın bir zamanda daha da artabileceğini beyan etmiştir. Bunun gerçekleşebilmesi için ise yabancı sermayenin ülkeye girmesi, nakliye araçlarının yenileştirilmesi, milli birlik ve beraberliğin yanında kişi özgürlüğünün geliştirilmesi gerektiğini söylemiştir. Talat Bey'in teşekkür konuşmasının ardından Mr. Charlton söz alarak, bir sonraki yıl Londra'da düzenlenecek olan Beynelmilel Ticaret Odaları Kongresi'ne Osmanlı murahhaslarını da davet etmiştir. Süleyman el-Bustani Efendi ise İngilizlerle pek çok ticari münasebette bulunduğu ve İngiliz tüccarlarının dürüstlüklerinden bahseden bir konuşma yaparak bu kongreye iştirak edecekleri bildirmiştir.⁴⁰

Yemekten çıktıktan sonra Kral Edvard'ın daveti üzerine Windsor Sarayı'na⁴¹ giden mebuslarımız burada büyük bir ihtiramla karşılandılar. Osmanlı

³⁹ "Sahib-i İmtiyazımızın Mektubu", *YTE*, 1 Ağustos 1909.

⁴⁰ *Standart* gazetesinden aktaran *YTE*, 28 Temmuz 1909.

⁴¹ Saray, Londra'nın 10 mil kuzey batısında bulunmaktadır.

heyetinden daha önce Londra'ya gelmiş olan Rus meclisi Duma Heyetine, Osmanlı mebuslarına gösterilen ta'zimde bulunulmamış, hatta Windsor Sarayı'na bile davet edilmemişlerdi. Mebuslarımız önce sarayı gezdiler ve burada bulunan İngiltere krallarına ait eşyaları incelediler. Ardından Kral tarafından ikinci kez kabul edilen mebuslarımız, çay ve çeşitli meyveler ikram edildikten sonra Londra'ya dönerler.⁴²

Osmanlı Mebûsan Heyeti, 25 Temmuz'da İngiltere Siyonist Cemiyeti başkanı Sir Franz Montefiyori tarafından verilen ziyafete katıldı. *Jewish Chronicle* adındaki Musevî gazetesinin müdürü ve Siyonist Cemiyeti'nin ikinci başkanı Mösyö Garinburg ziyafette yaptığı konuşmada Osmanlı topraklarına göç eden Musevîlerin Osmanlı tabiiyetini kabul ettiklerini, hükümete sadık olduklarını ve kesinlikle muhalif fikirler benimsemediklerini beyan etmiştir.⁴³

Mebuslarımız aynı günün gecesinde New Castle'a gittiler. Burada çeşitli inşaatları, fabrikaları ve tersaneyi gezdiler. Osmanlı heyeti şerefine verilen yemekte ise fabrikalardan birinin yöneticisi olan ayrıca yemeğe de riyaset eden Mr. Folkner yaptığı konuşmada Türkiye'deki gelişmelerin ve meşrutiyet idaresinin İngiltere tarafından takdirle izlendiğini belirtmiştir. Süleyman el-Bustani Efendi de cevaben yaptığı konuşmada İngiltere'de buldukları süre içerisinde gördükleri yakın alaka ve samimiyetten dolayı pek müteşekkir olduklarını beyan etmiştir.⁴⁴ Bu, Osmanlı heyetinin Londra'da icabet ettiği son ziyaret olur. Böylece mebuslarımız gezinin Londra kısmını tamamlar. Bu tarihten sonra İngiltere'nin diğer önemli şehirlerine ziyaretlerde bulunacaklardır.

Mebuslarımız 27 Temmuz akşamı Manchester'a gitti ve burada halk tarafından büyük bir coşkuyla karşılandılar. Çünkü Manchester o dönemde Türkiye ile en fazla ticari münasebette bulunan İngiliz şehridir. İngiltere'den Osmanlı'ya ve diğer doğu memleketlerine gönderilen tekstil ürünlerinin tamamı bu şehirden gitmektedir. Bu nedenle Manchester'da birçok Osmanlı teb'ası Türk yaşamaktadır.

⁴² "Sahib-i İmtiyazımızın Mektubu", *YTE*, 11 Ağustos 1909.

⁴³ *YTE*, 27 Temmuz 1909.

⁴⁴ "Sahib-i İmtiyazımızın Mektubu", *YTE*, 25 Temmuz 1909.

Osmanlı heyetine gösterilen ilginin nedeni de budur. Manchester şehrinde yaşayan Türkler mebuslarımız şerefine Midland Oteli'nde bir yemek ziyafeti verdiler.⁴⁵

Osmanlı Mebûsan Heyeti 27 Temmuz'da Manchester'da iken aynı tarihte İstanbul'da Mebûsan Meclisi'nde Hariciye Nazırı Rıfat Paşa'nın, mebuslarımıza İngiltere'de gösterilen ihtiram ve İngilizlerin fevkalâde misafirperverliğini bildiren tezkeresi okunmuştur. Tezkerede mebuslarımızın çeşitli ziyafet ve davetlerde birçok fırkalara mensup önemli şahsiyetlerle görüşme fırsatı buldukları bildirilmiş, bu görüşmelerde İngiliz devlet adamlarının yeni Osmanlı yönetimi hakkındaki övgülerinden bahsedilmiştir. Okunan tezkere Meclis'te büyük alkış almıştır.⁴⁶

Mebuslarımız burada çeşitli ziyaretler ve birçok görüşmelerde bulunduktan sonra ertesi gün yani 28 Temmuz'da Liverpool'a oradan da Birmingham'a geçtiler. Burada mebuslarımız için icra edilen merasim sırasında, Ticaret Odası Reisi Mr. Tailor tarafından yapılan konuşmada kendilerinin ticaretle uğraşan kişiler olarak barışçıl insanlar olduklarını ve kendi memleketlerinin diğer memleketlerle kurulacak ilişkilerinde daima iyi niyet kaidesiyle hareket ettiklerini vurgulamıştır. Belediye reisi vekili Mr. Seyer ise Türk milletine övgüler yağdırdıktan sonra İngiltere'nin daima Osmanlılarla dost olmasından dolayı duyduğu memnuniyeti dile getirmiştir. Osmanlı heyeti adına söz alan Talat Bey de yaptığı konuşmada Türkiye'de İngiliz adı söylendiği zaman "hürriyet" ve "iffet" vasıflarıyla birlikte anıldığını beyan ile iki devlet arasındaki iyi ilişkilerin kuvvetli bir şekilde devam etmesi temennisinde bulunmuştur.⁴⁷

Osmanlı mebusları 30 Temmuz cuma günü Birmingham'dan trenle Oxford'a geldiler ve burada Dr. Carlyl tarafından karşılandılar. İlk önce Bodlian Kütüphanesi'ni ziyaret eden mebuslarımız, burada eski el yazmalarını ve bilhassa da Kur'an-ı Kerim'lerin kopyalarını incelemişlerdir. Ardından Darulfünûn Müzesi'nin Tarih Şubesi'ni ziyaret ettikten sonra Londra'ya döndüler. Aynı gece

⁴⁵ *Guardian* gazetesinden aktaran YTE, 2 Ağustos 1909.

⁴⁶ *MMZC*, Devre: 1, İctima Senesi: 1, İnikad: 119, V, s. 539.

⁴⁷ *Daily News* gazetesinden aktaran YTE, 10 Ağustos 1909.

ise, Bank-ı Osmanî'nin Londra Komitesi tarafından Garden Club'te kendileri ve Osmanlı sefaretî şerefine verilen akşam yemeğine katıldılar.⁴⁸

Osmanlı Mebûsan Heyeti 1 Ağustos Pazar günü Chringcross'tan hareketle İngiltere'den ayrılmıştır. Mebuslarımız Dover'a vardıklarında Reuter Ajansı vasıtasıyla İngiliz milletine hitaben bir teşekkürname göndermiştir. Teşekkürnamede; gerek Londra'da gerekse sair İngiltere vilayetlerinde gördükleri misafirperverlikten dolayı İngiliz milletine teşekkür etmişlerdir. Ayrıca Osmanlı mebuslarıyla İngiliz politikacıları arasında meydana gelen bu dostane ilişkilerin iki millet arasında samimi bağların kuvvetlenmesine vesile olacağını beyan etmişlerdir. Yine Osmanlı heyeti adına Talat Bey, kabul komitesi reisi İrilof Onslov'a da bir telgraf göndererek kendilerinin İngiltere'de bulunduğu süre zarfında riyasetlerinde bulunan komitenin göstermiş olduğu nezaket ve samimiyetten dolayı kendisinin ve heyetinin çok memnun olduğunu ve İngiltere toprağından ayrılmadan önce kendisine ve komiteye, heyeti adına teşekkür ettiğini bildirmiştir.⁴⁹

12 Ağustos'ta İngiltere Kral Dairesi Baş Kitabeti'nden Talat Beyefendi adına gönderilen telgrafta, İngiltere'nin Osmanlı Mebûsan Heyetini ağırlamaktan dolayı duyduğu memnuniyeti ve Kralın bu ziyaretin iki devlet arasındaki dostane ilişkileri geliştireceği yönündeki kanaatlerini dile getiren ifadelere yer verilmiştir. Osmanlı Mebûsan Meclisi Reisi Ahmet Rıza Bey de buna mukabil Osmanlı heyetine İngiltere'de gösterilen ihtiramdan dolayı çok minnettar olduklarını belirten bir mektup göndermiştir. Ayrıca Ahmet Rıza Bey bu mektupta İngiliz mebuslarından oluşan bir heyeti İstanbul'a davet ederek ikili ilişkilerin geliştirilmesinde fayda gördüğünü belirtmiştir.⁵⁰

Osmanlı Mebûsan Heyetinin İngiltere seyahatinden Almanya rahatsız olmuştu. Bu nedenle gezi dönüşü Alman parlamentosu Talat Bey'e⁵¹ müracaat

⁴⁸ *Times* gazetesinden aktaran *YTE*, 4 Ağustos 1909.

⁴⁹ *Standart* gazetesinden aktaran *YTE*, 6 Ağustos 1909.

⁵⁰ *MMZC*, Devre: 1, İctima Senesi: 1, İnikad: 131, V, s.350.

⁵¹ Talat Bey İngiltere seyahati sırasında Dahiliye Nazırı tayin edilmiştir.

ederek aynı parlamento heyetini Almanya'ya davet etmiştir. Bu teklif Mebusan Meclisi'nde müzakere edildikten sonra, heyetin yorgunluğu da bahane edilerek Almanya ve Macaristan'a daha sonra bir ziyaret yapılmasının uygun olacağı kararına varılmış ve teklif reddedilmiştir.⁵²

Sonuç

Osmanlı Mebûsan Heyeti, İngiltere ziyaretinden iyi intibalarla ayrılmış ve yurda dönmüştür. Mebuslarımız ziyaret süresince Osmanlı Devleti'ni en iyi şekilde temsil etmişler, gezinin amacına yönelik birçok ziyaretler ve görüşmeler yapmışlardır. Ayrıca mebuslarımız Avrupa'yı özellikle de İngiltere'yi tanımışlar birçok şehri gezerek bilgi ve tecrübelerini artırma fırsatı bulmuşlardır. İçlerinde daha önce hiç Avrupa'yı görmeyenler Avrupa şehirlerinin gelişmişliği ve modernliği karşısında hayranlıklarını gizleyememişlerdir.

İki ülke arasındaki ilişkileri geliştirmek ve dostluk köprüleri kurarak geçmişteki husumete bir son vermek amacına yönelik olan bu seyahatin, olumlu sonuçlar verdiğini söylemek mümkün değildir. İngiltere, çok değil birkaç sene sonra patlak verecek olan I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti'nin en büyük düşmanı olacaktır. Zaten İngilizlerin uzun vadede Osmanlı Devleti ile iyi geçinmek ve dostane ilişkiler kurmak gibi bir politikaları yoktu. Onlar plânlarını çok önceden yapmışlar, "*hasta adam*" olarak gördükleri Osmanlı Devleti'ni yıkıp önemli stratejik bölgeleri ele geçirmeyi kafalarına koymuşlardı. Osmanlı'da ise, yavaş yavaş ağırlığını hissettirmeye başlayan ve bir süre sonra da yönetimi tamamen ele alan İttihat ve Terakki Fırkası'nın önde gelen temsilcilerinin Almanya'ya meyletmesi sonucu İngiltere, Osmanlı toprakları üzerindeki emellerini gerçekleştirme fırsatı bulmuştur. I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı üzerinde plânladığı her şeyi gerçekleştiremese de önemli yeraltı kaynaklarının bulunduğu bölgeleri işgal ederek yıllarca bu bölgeleri sömürmüştür. Bütün bunların yanında bu seyahat, meşrutiyet ve yeni hükümetin tanıtımı ve Osmanlı mebuslarının tecrübe ve bilgilerinin artırması bakımından faydalı olmuştur.

⁵² MMZC, Devre: 1, İctima Senesi: 1, İnikad:119, V, s.538.

ÖZET

Meşrutiyet'in ilanı ile birlikte devletin yeni dış politikasını tanıtmak ve Avrupa devletleri ile dostane ilişkiler kurmak amacıyla Osmanlı Mebûsan Meclisi'nden bir grup milletvekili 1909 senesinde İngiltere'nin daveti üzerine bu ülkeye gitmiştir. Osmanlı heyeti İngiltere'ye giderken Paris'e de uğramış ve Fransız Parlamentosu'nda kabul edilmiştir. Ardından İngiltere'ye geçen mebuslar burada çok iyi karşılanmışlar ve başta İngiltere Kralı VII. Edward olmak üzere birçok üst düzey devlet adamı, parlamenter ve iş adamlarıyla görüşme fırsatı bulmuşlardır. Yapılan görüşmelerde İngilizler, Osmanlı Devleti'nde Meşrutiyet'in ilanından duydukları memnuniyeti dile getirmişlerdir. Ayrıca heyet, İngiltere'nin birçok şehrini gezmiş, bu şehirlerde yaşayan ve ticaretle uğraşan Osmanlı vatandaşlarıyla da görüşme fırsatı bulmuştur. Gezinin ardından Osmanlı parlamento heyeti ardından iyi intibalar bırakarak yurda dönmüştür.

Anahtar Kelimeler: Yeni Tasvir-i Efkâr, Meşrutiyet, Osmanlı Mebûsan Meclisi, İngiltere, Fransa

ABSTRACT

With the announcement of constitution, at the invitation of England in 1909, a group of parliamentarian from the Ottoman Parliament went to England in order to promote the new foreign policy of the government and to establish friendly relation with the European States. Before going to England, the Ottoman committee paid a short visit to Paris and was accepted in the French Parliament. The parliamentarians going to England were happily welcomed here and they took an opportunity to meet many senior statesment, parliamentarian and businessman and tahe King of Englan Edward VII. In the negotiations with the Ottoman State, England voiced their gladness for announcement of constitution by the Ottoman State. In additioan, the committee visited many cities in England and got the chance to meet the people from Anatolian who dealt with business. Following this visit the Ottoman parliamentarians turned back home leaving good impressions behind them.

Key Words Yeni Tasvir-i Efkâr, Constitution Ottoman Parliament, England, French